

Boekenhouder – een professionaliseringstraject-op-maat om de leescultuur en de kwaliteit van het voorbereidend leesonderwijs in de kleuterklas, in het bijzonder voor kinderen uit kwetsbare gezinnen, te verhogen.

1. Aanleiding

1.1 Daling niveau begrijpend lezen

Goed kunnen lezen en schrijven is een belangrijke voorwaarde om succesvol deel te kunnen nemen aan de hedendaagse maatschappij (Christoffels e.a. 2017; Van Vreckem e.a. 2015). Echter, het gemiddelde niveau ‘begrijpend lezen’ is in Vlaanderen fors gedaald in vergelijking met tien jaar geleden. Binnen West-Europa tekent de Vlaamse regio voor de sterkste daling, volgens het recente PIRLS-onderzoek (PIRLS 2016). De onderzoekers schuiven drie belangrijke oorzaken voor deze daling naar voren (Goethals 2017):

1. de langdurige ondermaatse professionalisering van het onderwijspersoneel in Vlaanderen;
2. de daling in lestijd voor lezen;
3. een dalende leescultuur bij de Vlaamse leerlingen die al start op kleuterleeftijd.

1.2 De relatie tussen armoede, taalvaardigheid en sociaaleconomische kansen

Onderzoek (Christoffels e.a. 2016) toont aan dat armoede, taalvaardigheid en sociaaleconomische kansen aan elkaar zijn gerelateerd. Kinderen uit gezinnen met een lage SES (socio-economische status) zijn vaak minder taalvaardig en minder sterk in begrijpend lezen, wat dan weer belangrijke negatieve consequenties heeft voor hun onderwijssucces en deelname aan de maatschappij. Een belangrijke manier om laaggeletterdheid onder volwassenen te verminderen, is om te zorgen dat het sneeuwbal-effect stopt en dus om te voorkomen dat kinderen zich ontwikkelen tot laaggeletterde volwassenen. Het PIRLS-onderzoek toont aan dat onze kinderen reeds in het lager onderwijs moeilijkheden met begrijpend lezen ondervinden. Daarom is het belangrijk om vanaf een vroege (kleuter)leeftijd de leesvaardigheden te stimuleren.

1.3 Kansarmoede begint in de baarmoeder

Kinderen uit kwetsbare gezinnen groeien op in een omgeving met weinig boeken en hebben moeilijk toegang tot bibliotheken (Van den Branden 2016). Ouders met een lagere SES lezen minder vaak voor aan hun kinderen (Hoff 2006). Nochtans stimuleert het lezen van boeken de woordenschatgroei. Door verhalen te lezen, krijgen kinderen bovendien meer inzicht in de verhaalstructuur en kunnen ze bijgevolg zelf beter een samenhangend verhaal vertellen (Shiro 2003). Deze taalvaardigheden zorgen er niet alleen voor dat kinderen later beter zijn in begrijpend lezen (Bast & Reitsma 1998), maar ook dat ze hun emoties en problemen beter kunnen uitdrukken, waardoor ze ook minder snel boos worden (Roben e.a. 2013).

Ook voor meertalige kinderen is een sterk leesbevorderende omgeving op school een goede katalysator voor de verwerving van de Nederlandse taalvaardigheden. Anderstaligheid is één van de vier leerlingenkenmerken die samen de kansarmoede-indicator vormen (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming 2019a; 2019b; 2019c).

Psychiater en voorzitter van het Kinderarmoedefonds, Peter Adriaenssens, ziet (voor)lezen als een onmisbaar wapen in de strijd tegen kinderarmoede: “1 op de 8 kinderen groeit op in armoede. Thuis hebben ze niet altijd de kans om te lezen. Maar wist je dat kinderen die al vroeg kennis maken met boeken taalvaardiger zijn, sneller kunnen lezen en beter kunnen rekenen?” (Adriaenssens 2018).

2. Project *Boekenhouder*: competenties leerkrachten en onderwijsbegeleiders versterken door...

1. ... leerkrachten inzicht te verschaffen in het belang van (a) een sterk voorbereidend leesaanbod en (b) het uitbouwen van een duurzame leescultuur in hun klas en school, én inzicht te laten verwerven in de sterktes en pijnpunten van het huidig voorbereidend leesaanbod en de leescultuur in de eigen klas;
2. ... een professionaliseringstraject-op-maat aan te bieden, met concrete acties voor de eigen klaspraktijk om de kwaliteit van het voorbereidend leesonderwijs en de leescultuur in hun klas te verhogen, rekening houdend met de karakteristieken en noden van kinderen uit kwetsbare gezinnen;
3. ... leerkrachten en onderwijsondersteuners een kwaliteitsvol observatie-instrument aan te reiken, om de eigen klaspraktijk te screenen, te verbeteren en de evolutie te meten.

3. Methode

In het project *Boekenhouder* focussen we op acht tweede en derde kleuterklassen (4- tot 6-jarigen) in Aalst. In de tweede en de derde kleuterklas worden namelijk belangrijke fundamenten gelegd voor het latere lezen (Vernooy 2007). Om ervoor te zorgen dat we kinderen uit kwetsbare gezinnen zouden bereiken, selecteerden we kleuterklassen met minstens 20% kinderen met een SES-indicator (bepaald door de SES-indicator 'opleidingsniveau moeder'). Per school nemen telkens minstens twee leerkrachten deel aan het project, om de kwaliteit en het duurzame karakter van het professionaliseringstraject te verhogen.

In het project is er een sterke wisselwerking tussen enerzijds de projectmedewerkers, de leerkrachten van de betreffende scholen en laatstejaarsstudenten die de Bachelor Kleuteronderwijs volgen bij Odisee (en er hun bachelorproef of een innovatief project rond uitwerkten), en anderzijds de resonantieraad, een multidisciplinaire stuurgroep die bestaat uit experts in taalonderwijs bij kleuters uit kwetsbare gezinnen, experts in leesbevordering, experts in het bijscholen van leerkrachten en scholen, experts inzake kansarmoede en een bibliotheekmedewerker.

3.1 Eerste fase (september 2018-december 2018)

Gezien we aan het begin van het project onvoldoende zicht hadden op hoe kleuteronderwijzers de leesvaardigheden van kleuters precies bevorderen, maakten we in de beginfase een stand van zaken op van het huidige voorbereidend leesonderwijs en de huidige leescultuur in acht kleuterklassen. Zo werden onder meer de inrichting van en

het aanbod in de boekenhoek, alsook de kwaliteit van de boeken en de voorleestechnieken van de leerkracht onderzocht. Hiervoor deden we een beroep op een internationaal genormeerde observatie-instrument: de ELLCO pre-K (Smith e.a. 2008).

3.2 Tweede fase (januari 2019-september 2019)

Op basis van een kwalitatieve analyse van bovenstaande observaties, brachten we de sterktes en de noden van de huidige klaswerking in kaart en kregen de leerkrachten vervolgens een professionaliseringstraject op maat aangeboden om hun eigen leesonderwijs en leescultuur te evalueren en bij te sturen. Een cruciaal principe tijdens de vorming en begeleiding van de leerkrachten is het *bottom-up* werken: het aangeboden professionaliseringstraject vertrekt altijd vanuit de schoolcontext en de noden van de leerkracht en zijn/haar klas, met een focus op uiteindelijke zelfsturing van de betreffende kleuteronderwijzer(es) en zijn/haar team.

3.3 Derde fase (september 2019-december 2019)

In de derde fase gaan we eerst na wat het effect van het professionaliseringstraject is: in hoeverre konden leerkrachten hun eigen klasomgeving verbeteren? Vervolgens ontwikkelden we, op basis van de ervaringen in dit project, een Vlaams observatie-instrument en een bijbehorend professionaliseringstraject voor scholen en onderwijsondersteuners om hun eigen leesonderwijs te evalueren en bij te sturen, zodat zij een sterk talenbeleid rond leesbevordering kunnen uitbouwen en alle kinderen (en zeker kinderen uit kwetsbare gezinnen) maximale leesbevorderingskansen kunnen geven.

De resultaten van het onderzoek en het project worden tijdens de HSN-conferentie toegelicht.

Referenties

- Bast, J. & P. Reitsma (1998). "Analyzing the development of individual differences in terms of Matthew effects in reading. Results from a Dutch longitudinal study". In: *Developmental Psychology*, 34 (6), p. 1373-1399.
- Branden, K. Van den (2016). "Waarom is de sociale kloof in het Vlaams onderwijs zo groot?". In: *Duurzaamonderwijs.com*. Online raadpleegbaar op: <https://duurzaamonderwijs.com/2016/12/07/waarom-is-de-sociale-kloof-in-het-vlaams-onderwijs-zo-groot/>.

- Christoffels, I., P. Baay, I. Bijlsma & M. Levels (2016). 'Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede'. Online raadpleegbaar op: https://www.lezenenschrijven.nl/uploads/editor/WEB_SLS_Rapport_Armoede.pdf.
- Christoffels, I., A. Groot, C. Clement & L. Fond Lam (2017). 'Preventie door interventie. Literatuurstudie naar lees- en schrijffacterstanden bij kinderen en jongeren: prevalentie, relevante factoren en mogelijke interventies'. Online raadpleegbaar op: https://www.lezenenschrijven.nl/uploads/editor/170210SLZ_rapport_Preventie_door_interventie_DEF.pdf.
- Goethals, M. (2017). "Speel taalspelletjes met je kinderen, Vlaamse jongeren hebben moeite met begrijpend lezen". In: *De Standaard*, 6 december 2017. Online raadpleegbaar op: https://www.standaard.be/cnt/dmf20171205_03227348.
- Haan, N. de (2016). "Voorlezen tegen taalachterstand. Ouders betrekken bij de taalontwikkeling van hun kind". In: *De wereld van het jonge kind*, 44 (1), p. 16-19.
- Hoff, E. (2006). "How social contexts support and shape language development". In: *Developmental Review*, 26, p. 55-88.
- Libelle gezond (2018). "Waarom voorlezen een onmisbaar wapen is in de strijd tegen kinderarmoede". Online raadpleegbaar op: <https://www.libelle.be/gezond/waarom-voorlezen-een-onmisbaar-wapen-de-strijd-tegen-kinderarmoede/>.
- Roben, C., P. Cole & L. Armstrong (2013). "Longitudinal Relations Among Language Skills, Anger Expression, and Regulatory Strategies in Early Childhood". In: *Child Development*, 84 (3), p. 891-905.
- Shiro, M. (2003). "Genre and evaluation in narrative development". In *Journal of Child Language*, 30, p. 165-195.
- Smith, M., J. Brady & L. Anastasopoulos (2008). *Early Language & Literacy Classroom Observation: Pre-K Tool (ELLCO)*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes, Inc. Stanovich.
- Stad Aalst (2016). "Opvoeding en onderwijs: kwantitatieve analyse". In: Lokaal Beleidsplan Kinderarmoedebestrijding Aalst, p. 42-48.
- Steunpunt Toetsontwikkeling En Peilingen (STEP) (2018). 'Resultaten van de peilingsproef Nederlands 2018'. Online raadpleegbaar op: <https://peilingsonderzoek.be/s0-dag-peiling-nederlands-baond/>.
- Taelman, H. & L. Van Severen (2017). 'Cursus Taalontwikkeling Nederlands 2. Lerarenopleiding bachelor in het kleuteronderwijs'. Aalst: Odisee.
- Tielemans, K., M. Vandenbroeck, K. Bellens, J. Van Damme & B. De Fraine (2017). 'Het Vlaams lager onderwijs in PIRLS 2016. Begrijpend lezen in internationaal perspectief en in vergelijking met 2006'. KU Leuven: Centrum voor Onderwijseffectiviteit en -evaluatie.

- TIMMS & PIRLS International Study Center. IEA (2016). *Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)*. Chesnut Hill, USA: Boston College.
- Vernooy, K. (2007). 'Effectief leesonderwijs nader bekeken. Technisch lezen, woordenschat en leesstrategieën'. Utrecht: PO-raad.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2019a). "Geletterdheid bij mensen in armoede". Online raadpleegbaar op: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/geletterdheid-bij-mensen-in-armoede>.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2019b). 'Plan Geletterdheid'. Online raadpleegbaar op: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/plan-geletterdheid>.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2019c). "Wat zijn de strategische doelstellingen?". Online raadpleegbaar op: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/wat-zijn-de-strategische-doelstellingen>.
- Vreckem, C. Van, A. Desoete & H. Van Keer (2015). "Problemen met begrijpend lezen effectief aanpakken: het belang van 'wat' en 'hoe'". In: *Signaal*, 91, p. 18-40.